ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368.013
DOI: https://doi.org/10.37320/2415-3583/20.8

Горбачова О.М.
кандидат економічних наук, доцент
Національний авіаційний університет
Заяць Ю.А.
студентка
Національний авіаційний університет

СУЧАСНИЙ ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Фондовий ринок у кожній країні є індикатором розвитку інвестиційних процесів та проведення ринкових реформ, які забезпечують стійкий розвиток національної економіки. Сьогодні виділяють кілька напрямів діяльності, у яких фондовий ринок відіграє важливу роль. Як уже було згадано, одним із таких напрямів є інвестиції, адже інвестори, купуючи фінансові інструменти, безпосередньо забезпечують перелив своїх заощаджень у реальний сектор економіки, а це, своєю чергою, сприяє підвищенню продуктивності праці та впровадженню інноваційних технологій, які є необхідними на шляху економічного зростання. На жаль, сьогодні фондовий ринок в Україні перебуває на етапі становлення та відповідно до цього не функціонує належним чином. Основними проблемами його розвитку є дуже малі обсяги продажу цінних паперів, використання цінних паперів для того, аби не сплачувати податки, слабкий захист і нвесторів тощо.

Ключові слова: *фондовий ринок, інвестиції, фінансові інструменти, цінні папери, дивіденди, бізнес, опціони, ф'ючерси.*

Постановка проблеми. Фондовому ринку належить одна із найважливіших ролей: він показує рівень розвитку національної економіки у цілому. В Україні фондовий ринок почав розвиватися лише після отримання незалежності, тому він є ще дуже молодим і, відповідно, має багато уразливих місць та проблем. Окрім того, сьогодні фінансовий ринок знаходиться в умовах нестабільності, яка пов'язана з багатьма фінансовими та політичними чинниками, а також невисокою активністю учасників ринку. Якщо його порівнювати зі світовими фондовими ринками, то він є слаборозвиненим, але проведення певного комплексу заходів може не лише забезпечити його становлення, а й здійснити неабиякий вплив на швидкість його розвитку. Перехід економіки від первинного сектору виробництва до інноваційної економіки є неможливим без належного функціонування фондового ринку. Саме тому дослідження проблем фондового ринку в Україні та пошук шляхів їх вирішення є дуже важливим та нагальним питанням [1, с. 146].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню розвитку світового фондового ринку, його специфіки та тенденцій було присвячено праці таких вітчизняних учених, як С. Залюбовська, М. Яковенко, О. Мозговий. Окрім того, дослідженню безпосередньо проблем та перспектив розвитку фондового ринку приділяли увагу такі економісти: І. Шкодінова, А. Калина, В. Корнєва, Н. Костіна, В. Смагіна та ін.

Серед зарубіжних науковців можна виділити Дж. Кресона, М. Альфорда, С. Лі тощо.

Однак дослідження проблем фондового ринку України та шляхів їх вирішення все ж залишається недостатнім: потребує вдоско-

нальна мережа фондових бірж, необхідним є сприяння збільшенню довіри українських підприємств та населення до інструментів фондового ринку.

Мета статті полягає у дослідженні фондового ринку України та його сучасного стану. Окрім того, важливим пунктом є визначення наявних основних проблем, які гальмують розвиток фондового ринку. І звідси випливає необхідність розроблення кількох шляхів, які б допомогли вирішити актуальні питання.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій економічно розвиненій країні ринок цінних паперів є важливим складником фінансової системи. Сучасний стан вітчизняного ринку цінних паперів є результатом впливу трансформації економічної системи, на яку вплинули і внутрішні чинники у країні, і зовнішні кризи на фінансових ринках протягом останніх років. Одним із показників, який показує, що ринок цінних паперів розвивається, є обсяги випуску цінних паперів. Головна роль на фондовому ринку відводиться фондовим біржам. Вони проводять торгові операції на фондовому ринку й є місцем, де зустрічаються покупці та продавці цінних паперів. Сьогодні Україна на фінансовому ринку займає 120-е місце зі 125 можливих. У розвинених країнах первинні публічні розміщення акцій (IPO) займають більшу частину ринку акцій. IPO використовують для того, аби залучити грошові кошти підприємствами, щоб фінансувати довгострокові завдання даного підприємства.

2019 р. став досить переломним для світового ринку IPO, тому що змінився лідер із залучення фінансування. У 2014 р. лідирувала китайська компанія Alibaba Group Holding Ltd., яка залучила 25,4 млрд доларів. Але вже у 2019 р. на перше місце вийшла нафтова компанія Saudi Aramco, яка виручила за акції 25,6 млрд доларів.

У 2020 р. на ринок IPO вийшли 28 компаній із базовими українськими активами. Компанія «Укрпродукт» працює у галузі харчової промисловості, і саме вона була першою українською компанією, яка в 2005 р. на даному ринку залучила фінансування на 11 млн доларів. У структурі IPO українських компаній харчова галузь займає близько 11% (рис. 1).

Із наведеної вище діаграми видно, що найбільшу частку у структурі IPO займають вітчизняні підприємства сільського господарства (39%). Це означає, що Україна – аграрна країна. Більшість українських агрохолдингів виходить на Варшавську фондову

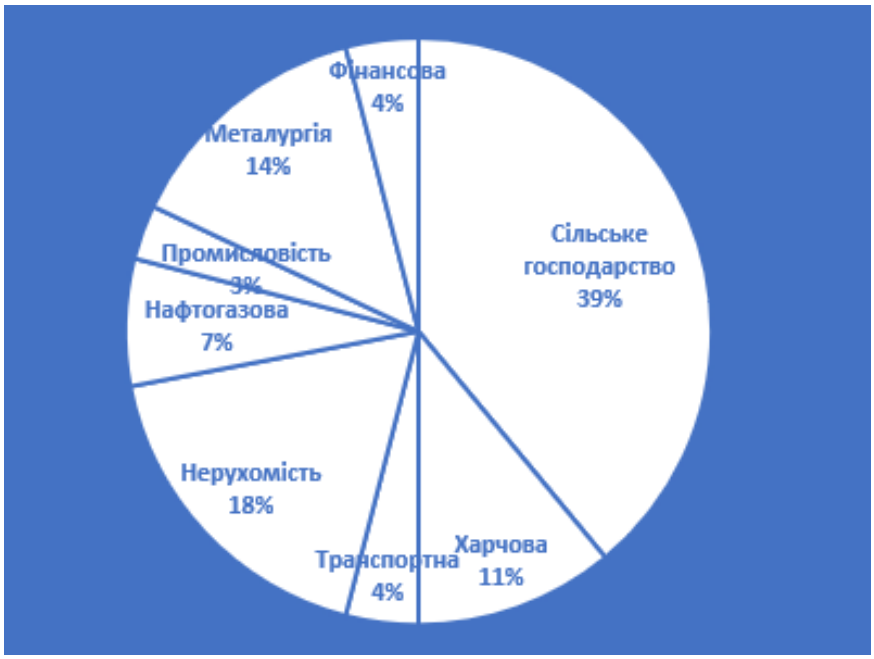

Рисунок 1 – Структура IPO українських компаній, %

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

біржу (WSE). Але останні успішні виходи України були здійснені ще в 2013 р. компаніями Arricano (галузь нерухомості) та Cereal Planet (галузь промисловості). Вони залучили 24 та 154 млн доларів відповідно [2, с. 8–13].

Розвиток організованого сектору ринку цінних паперів є одним із ключових показників ефективності його функціонування. У загальному обсязі торгів на фондовому ринку частка біржового ринку є невеликою. Починаючи з 2014 р. цей показник має тенденцію до зменшення. Але якщо порівнювати з 2010 р. (10,74%), то в 2013 р. (27,69%) значення показника зросло майже на 17%. У 2014 р. частка біржового ринку зменшилася до 26,59%, а в 2015 р. – до 13,35%. Проте з 2017 р. значення показника почали стрімко зростати і вже у 2019 р. досягли 51,63% [5, с. 117–118].

Окрім того, у 2011–2014 рр. (619,7 млрд грн) спостерігалося зростання значень показників обсягу виконаних біржових контрактів із цінними паперами, проте у 2015 р. (286,21 млрд грн) та 2016 р. (235,41 млрд грн) відбувся значний спад. Це можна пояснити тим, що на території України почався військовий конфлікт. Але в 2017 р. показник знову почав зростати та у 2019 р. сягнув значення 597,39 млрд грн.

Сьогодні на ринку цінних паперів України існує велике різноманіття фінансових інструментів: акції, різні види облігацій, казначейські зобов'язання, інвестиційні та ощадні сертифікати, житлові чеки, деривативи тощо. Аналізуючи структуру обсягу торгів на фондовому ринку за фінансовими інструментами протягом 2014–2019 рр., можна зробити висновок про те, що значення показників торгівлі зросли лише за державними облігаціями. За цей період показники виросли майже на 10%. Торгівля всіма іншими інструментами у своєму відсотковому відношенні значно зменшилася.

2018 р. показник зростання вітчизняного фондового ринку сягнув 80%. Україна зайняла одне з найкращих місць у рейтингу ринків цінних паперів серед інших країн світу за розрахунком індексу ПФТС. Тоді цей показник в Україні випередив ОАЕ, Катар і Македонію [3, с. 18].

Але, на жаль, у світі обсяги фондового ринку в Україні залишаються невеликими. За 2020 р. величина торгівлі цінними паперами становила 600,3 млрд грн (22,5 млрд. дол.). На Варшавській фондовій біржі цей показник кожного сягає близько 340 млрд євро, а на Нью-Йоркській фондовій біржі кожного дня ця сума становить 54 млрд дол.

Проаналізувавши сучасний стан вітчизняного фондового ринку, ми можемо виділити кілька основних проблем, що заважають його сприятливому розвитку:

– недосконала законодавчо-нормативна база (порушення прав акціонерів щодо акцій, які випускаються додатково, а також щодо їхніх прав у керуванні акціонерним товариством та ін.);

– організація фондового ринку не налаштована належним чином (це має відношення до тривалості існування комісії із цінних паперів – НКЦПФР, адже вона була створена на чотири роки пізніше, ніж Українська біржа. Тобто протягом чотирьох років ринок існував без регулятора. Наприклад, у багатьох європейських країнах комісії були створені одночасно з біржами);

– відсутність єдиної розвинутої мережі фондових бірж;

– низька капіталізація фондового ринку;

– нагальна потреба в інвестиційних ресурсах (це пов'язано з наявністю тіньового сектору економіки, де існує вилучений із фінансового ринку значний обсяг ресурсів, малою кількістю ліквідних фінансових інструментів, недостатніми заощадженнями серед населення);

– невисокий рівень обізнаності населення про фондовий ринок, його переваги та можливості, а це, своєю чергою, веде до низької активності фізичних осіб на ринку цінних паперів;

– тиск із боку податкових органів на підприємства, які публічно проводять господарську діяльність;

– недостатньо розвинена система страхових компаній;

– складнощі під час розміщення акцій за кордоном (багато українських акцій є досить ризиковими для інвесторів) [4, с. 100–103].

Розвиток українського фондового ринку залежить лише від конкретного ряду захо-

дів, які держава повинна провести для розвитку фінансової системи та економіки загалом. Для того аби поліпшити ситуацію на ринку цінних паперів, потрібно звернути увагу на такі запропоновані заходи:

– дотримання законодавства, вимог НКЦПФР та стандартів ділової етики серед учасників фондового ринку;

– захист інвестора від маніпулювань цінами на законодавчому рівні;

– розширення прав та повноважень НКЦПФР, а також її приведення до вимог міжнародних стандартів;

– підвищення інформаційного забезпечення учасників ринку цінних паперів;

– прозорість надання інформації, яка надається емітентами;

– уведення вимоги для НКЦПФР вести власний вебсайт та завжди там розміщувати актуальну інформацію;

– розширення низки фінансових інструментів;

– зростання конкурентоспроможності фондового ринку за допомогою створення сприятливих умов щодо оподаткування;

– розширення ринку для того, щоб залучити більшу кількість інвесторів.

Висновки. Український ринок цінних паперів є відносно молодим та, відповідно, має низку проблем на своєму шляху розвитку: невисока конкурентоспроможність, недосконаліть податкової системи та законодавчої бази, низька активність на фондовому ринку через недостатню обізнаність населення.

Розвиток вітчизняного фондового ринку залежить від вирішення наведених проблем та впровадження заходів держави у цьому напрямі. Насамперед для поліпшення ситуації потрібно врегулювати законодавчо-нормативну базу, розширити повноваження НКЦПФР та збільшити інформування населення про інвестиції та фондовий ринок загалом.

Список використаних джерел:

1. Алєйнікова Н.М. Функціонування фондового ринку України в умовах економічної нестабільності фінансового середовища. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова.* 2016. Т. 21. Вип. 4(46). С.144−149.

2. Боровік Л.В. Інновації – основний метод активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві. *Фінансовий простір.* 2020. № 1(37). С. 8–15.

3. Васильєв О.В. Сучасні трансформації інфраструктури фондового ринку України та Європи. *Економіка розвитку.* 2016. № 4(80). С. 16–22.

4. Джусов О.А., Коротун А.С., Поворозник В.О. Фондовий ринок України: сучасний стан, проблеми розвитку та перспективи. *Економічний простір.* 2012 № 32. С. 99–108.

5. Кутузова М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища. *Молодий вчений.* 2016. № 3(30). С. 115–118.

6. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV (зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text (дата звернення: 26.09.2021).

7. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2019 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10666647 (дата звернення: 26.09.2021).

References:

1. Aleinikova N.M. (2016) Funktsionuvannia fondovoho rynku Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti finansovoho seredovyshcha [Functioning of the stock market of Ukraine in the conditions of economic instability of the financial environment]. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnikova,* vol. 21, no. 4 (46), pp.144−149.

2. Borovik, L.V. (2020) Innovatsii – osnovnyi metod aktyvizatsii investytsiinykh protsesiv u silskomu hospodarstvi [Innovation is the main method of intensifying investment processes in agriculture]. *Finansovyy prostir,* vol. 1, no. 37, pp. 8–15.

3. Vasyliev O.V. (2016) Suchasni transformatsii infrastruktury fondovoho rynku Ukrainy ta Yevropy [Modern transformations of stock market infrastructure of Ukraine and Europe]. *Ekonomika rozvytku*, vol. 4, no. 80, pp. 16–22.

4. Dzhusov O.A. Korotun A.S., Povoroznik V.O. (2012) Fondovyi rynok Ukrainy: suchasnyi stan, problemy rozvytku ta perspektyvy [Stock Market of Ukraine: Current State, Problems and Prospects of Development]. *Ekonomichnyy prostir,* vol. 32, pp. 99–108.

5. Kutuzova M. (2016) Fondovyi rynok Ukrainy v umovakh nestabilnosti svitovoho finansovoho seredovyshcha [The stock market of Ukraine in the conditions of instability of the world financial environment]. *Molodyi vchenyi,* vol. 3, no. 30, pp. 115–118.

6. Verkhovna Rada Ukrainy (2006), Zakon Ukrainy "Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky" [On capital markets and the organized commodity markets]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text (accessed 26 September 2021).

7. Richnyi zvit Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku za 2019 [Annual Report of the National Securities and Stock Market Commission for 2019]. URL : https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10666647 (accessed 26 September 2021).

Horbachova Oksana, Zaiats Yuliia
National Aviation University

STOCK MARKET IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the stock market functioning in Ukraine, finding the main issues and the appropriate solutions. In each country the stock market is an indicator of the development of investment processes and market reforms that ensure the sustainable development of the national economy. To date, there are several activities where the stock market plays an important role. As I have already mentioned, one of these activities is investment, because when investors buy the financial instruments, they directly ensure the transfer of their savings to the real sector of the economy, and it contributes the productivity`s increasing and the introduction of innovative technologies that are necessary for the economic growth. Another activity is the trading that is becoming very popular now. The goal of traders is to make a profit due to the fact that the rate of the asset will be changed. They do not pay attention to the various payments on securities: dividends, interest, etc. With this process, you can get a higher return than by investing, but the risk is also much higher. The third activity where the stock market is used is the business. Modern businessmen do this to increase the efficiency of their enterprise (company). In addition to this, it gives them the opportunity to avoid the price shocks in their activities. The options and the futures transactions will help them in this. Today, the stock market of Ukraine uses a wide range of financial instruments such as shares, government and municipal domestic bonds, savings certificates, government and compensation certificates, housing checks, investment certificates. But even this amount is not enough for the effective development of the stock market. The stock market has a lot of issues, and we have defined a couple of them. These are imperfection of law codes, low level of public awareness about the stock market and its functions, low capitalization of the stock market, insufficient organization of the stock market, lack of a well-developed network of the stock exchanges, underdeveloped system of the insurance companies. We have offered some solutions of them as well. Improvement of law codes, raising of public awareness about stock market, increasing a number of financial instruments, protection of investors' rights in the stock market of Ukraine.

Key words: *Stock market, investments, financial instruments, trading, securities, dividends, business, options, futures.*

JEL classification: E22, B26, G12